

УДК 656.2:330.341

Г. В. ОМЕЛЬЧАК

Каф. управління, адміністрування і туристичного бізнесу, Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій, м. Запоріжжя, вул. Кіяшко, 166, 69041, тел. +38 (061) 239 90 04, ел. пошта ganna_zp@ukr.net

РЕФОРМУВАННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНИХ РЕФОРМ У ГАЛУЗІ

Мета. Необхідність реформування системи управління транспортним комплексом викликана економічною ситуацією в країні. На сьогодні основним є реформування залізничної галузі, яке передбачає вирішення таких надзвичайно важливих завдань, як оновлення й технічне переоснащення, підвищення ефективності використання наявних ресурсів, що дозволить покращити фінансово-економічний стан галузі й підвищити рівень її конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Залізничний транспорт має стратегічне значення не тільки в питаннях функціонування та розвитку транспортної системи, а й в контексті економіки країни в цілому. Тому трансформаційні процеси, що відбуваються в залізничній галузі, є визначальними для досягнення успіху в усіх економічних реформах держави. Мета статті – дослідити основні проблеми та здобутки розвитку залізничної галузі, зокрема на шляху реалізації структурної реформи, довести неможливість подальшого відтермінування трансформації галузі на ринкових засадах та запропонувати механізм її подальшого розвитку та реформування. **Методика.** Структурна перебудова економіки України, орієнтована на використання інтелектуальних ресурсів і розвиток високотехнологічних виробництв на противагу матеріало- і енергоємним виробництвам, припускає створення умов для безперервного оновлення технологій і продукції, зростання освітнього рівня та удосконалення управління шляхом інновацій, що базуються на новітніх наукових знаннях. **Результати.** Обґрунтована актуальність проблеми реформування залізничного транспорту України. Проаналізовано ситуацію щодо реформування залізничного транспорту України. Запропоновано напрямки реформування залізничного транспорту. Запропоноване дослідження має системний підхід до групування, систематизації та аналізу факторів реформування залізничного транспорту. **Практична значимість.** Запропоновано перелік заходів, які допоможуть реформувати залізничний транспорт України в нових умовах функціонування та на найближчу перспективу.

Ключові слова: залізничний транспорт; реформування; структурні перетворення; стратегія розвитку; транспортний сектор; залізнична галузь.

Постановка проблеми

Залізничний транспорт відіграє провідну роль у задоволенні потреб економіки та населення України в перевезеннях, є важливим фактором забезпечення соціально-економічного зростання й зміцнення обороноздатності держави, розвитку її зовнішньоекономічних зв'язків.

Протягом усього періоду існування в умовах самостійності українські залізниці належною мірою виконували свої завдання, при цьому субсидуючи пасажирські перевезення і часто галузі промисловості. Проте на сьогодні динаміка всіх основних її економічних показників, проблеми, що стоять перед Укрзалізницею, залишаються досить серйозними. Сформована ситуація диктує необхідність прийняття конкретних і адекватних кроків з адаптації галузі до сучасних ринкових умов, що, у свою чергу, ви-

магає її докорінного реформування. У зв'язку з цим слід вказати, що всі проблеми, які стоять перед українськими залізничниками, виникали в той чи інший період і з тією чи іншою гостротою в більшості зарубіжних країн. Реформуванням залізниць займалися уряди практично всіх держав, і багато із зазначених питань або вже вирішені, або досить успішно вирішуються в більшості з них. Головною причиною критичного стану українських залізниць є те, що в галузі своєчасно не впроваджено структурні реформи, які давно вже провели країни Європи та більшості країн СНД. Як наслідок – залізнична галузь працює за старими принципами, які не відповідають сучасними світовим тенденціями організації роботи залізничного транспорту, роблять її функціонування неефективним та ускладнюють подальший розвиток, стримуючи надходження в галузь інвестицій, унеможли-

люють співробітництво з приватними компаніями.

Залізничний транспорт є важливою складовою залізничного комплексу та виробничої інфраструктури держави. Його основні виробничі фонди складають близько 9 % вартості основних фондів усіх галузей економіки. Він забезпечує життєдіяльність багатогалузевого господарства за умов становлення незалежності й реструктуризації економіки. Тому нагальною постала проблема з'ясування заходів з організації діяльності та реформування залізничного транспорту в контексті реалізації структурних реформ галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам реформування залізничного транспорту присвячено безліч публікацій, у яких розглядаються ті чи інші їхні аспекти. Поряд з цим останніми роками з'явилися роботи, у яких зроблені спроби виявити загальні закономірності цього процесу. Дослідженням сутнісних характеристик реформування залізничної галузі, проблемним питанням щодо розвитку залізничного транспорту в Україні, зокрема щодо реформування галузі, присвячено роботи таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як: А. Асаул, Ю. Бараш, Є. М. Сич [4], О. В. Бойко [4], Ю. В. Бігун [4], Л. Головова [2], Ж. Грейсон, О. Дейнека, П. Друкер, Г. Ейтутіс, Л. Едвінсон, К. Михайличенко [5], Я. М. Панчишин [7], Т. Рзаєв, П. Підлісний, Ю. Федюшин, І. Шевченко [6], Ю. Цветов та ін.

Загальною ідеологією реформ на залізницях світу є децентралізація і розвиток ринкових відносин, однак форми й методи їх проведення вельми різноманітні. Накопичений при цьому значний досвід свідчить про те, що результати реформ істотно залежать від початкових умов – від сформованої системи економічних і політичних інститутів, ступеня розвитку ринку, який реформується, загального стану економіки країни та інших. Тому основне завдання теорії реформування полягає в знаходженні раціональної стратегії намічуваних перетворень різних інститутів у тих чи інших конкретних обставинах.

Мета статті

Залізнична галузь є складним організмом, що поєднує економічні, соціальні та правові

інститути, які мають власну нормативну базу, яка регламентує і визначає її функціонування. Її не можна реформувати, не зачіпаючи значного кола соціально-економічних відносин, що вимагає оптимального інституційного супроводу реформи. Сьогоднішні проблеми залізничної галузі не лише унеможливають динамічний розвиток залізничного транспорту в перспективі, а й створюють загрози для економіки країни. При розробці планів реформи слід врахувати той факт, що на залізницях історично склався високий ступінь інтеграції державної влади та економічних відносин. У зв'язку з цим неминучими повинні стати вироблення нового розуміння суті державного регулювання економічних процесів у галузі й цілеспрямоване здійснення інституційного будівництва на базі вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень.

Ефективне функціонування залізниць є необхідною умовою стабільного розвитку і структурних перетворень економіки, розвитку зовнішньоекономічної діяльності, задоволення потреб населення і суспільного виробництва в перевезеннях, захисту економічних інтересів країни. Як невід'ємна частина продуктивних сил країни залізничний транспорт не тільки значно впливає на розвиток народного господарства, але без нього, в принципі, неможливе функціонування економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

За розмірами, обсягами перевізної роботи залізниці України займають друге місце на просторі колії 1520 мм. Загальна експлуатаційна мережа залізниць України, що має протяжність 20 969 км, посідає четверте місце в Європі після Німеччини, Польщі та Франції. Близько 47,6 % експлуатаційної довжини залізничних колій України електрифіковано (для порівняння: у Росії електрифіковано 51 %, у Китаї – 47 %, в Індії – 29 %). За обсягами вантажних перевезень залізниці України займають четверте місце на Євразійському континенті, поступаючись лише залізницям Китаю, Росії та Індії.

З огляду на зазначене, прийняття Постанови КМУ від 25.06.2014 № 200 «Про утворення публічного акціонерного товариства «Українська залізниця» є доленосним рішенням для розвитку залізничної галузі в Україні, початком розділення регуляторної та господарської функцій на залізничному транспорті загального корис-

тування, створення нової організаційної структури Укрзалізниці та формування на залізничному транспорті вертикально інтегрованої виробничо-технологічної системи управління, структурованої за видами діяльності, здатної ефективно функціонувати в умовах загострення міжнародної технологічної конкуренції [5].

Необхідність реформування залізничного транспорту викликана економічною ситуацією в країні. На сьогодні основним є реформування залізничної галузі, яке передбачає вирішення таких надзвичайно важливих завдань, як оновлення і технічне переоснащення, підвищення ефективності використання наявних ресурсів, що дозволить покращити фінансово-економічний стан галузі й підвищити рівень її конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Залізничний транспорт має стратегічне значення не тільки в питаннях функціонування та розвитку транспортної системи, а й в контексті економіки країни в цілому. Тому трансформаційні процеси, що відбуваються в залізничній галузі, є визначальними для досягнення успіху в усіх економічних реформах держави.

Враховуючи зазначене, транспортний сектор перетворюється для держави на чинник ризику, що не піддається точним прогнозам. У

разі зволікання із запровадженням ефективних заходів державної політики ймовірна неспроможність транспортної галузі забезпечити в найближчій перспективі потреби економічного зростання країни у перевезеннях, а також потреби населення у пересуванні у зв'язку із майбутнім зростанням платоспроможного попиту, розвитком бізнесу та туризму.

Залізниці України нині стоять на порозі корінних структурних перетворень, зумовлених необхідністю формування в галузі ринкових відносин і конкурентного середовища, що потребує прийняття принципових рішень на державному рівні щодо вдосконалення структури, методів та принципів управління.

Активізація зовнішньої торгівлі внаслідок поступового відкриття європейських товарних ринків, а також загальносвітова тенденція до підвищення мобільності населення вимагають стабільної та ефективної роботи залізничного транспорту. В Україні він забезпечує 83 % загального обсягу вантажообороту та 38 % пасажирообороту, а споживачі очікують від залізниці європейської якості послуг, надійності, швидкості та безпечності перевезень. Проте залізнична галузь в останні декілька років демонструє негативну динаміку розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка перевезень вантажів та пасажирів залізничним транспортом України*

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Перевезено вантажів, млн т	512,5	498,8	391,2	432,5	468,4	457,5	441,8	326,6
Індекси до попереднього року, %	107,1	97,3	78,4	110,6	108,3	97,7	96,6	91,2
У т.ч. транзит, млн т	99,9	93,3	44,8	44,5	48,7	40,9	33,0	24,4
Індекси до попереднього року, %	133,1	93,4	48,0	99,3	109,4	84,0	80,7	87,1
Перевезено пасажирів, млн	447,4	445,6	425,9	426,6	430,1	429,6	425,4	328,2**
Індекси до попереднього року, %	100	99,6	95,6	100,2	100,8	99,9	99,0	96,4

*Джерело: Складено та розраховано за даними Транспорт і зв'язок, статистична інформація//Офіційний сайт Держкомстату [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

**Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя.

Сьогодні складна політична ситуація в державі гальмує процес реформування і варто застосовувати особливі підходи щодо виконання вищезазначених завдань.

Основними напрямками реформування залізничного транспорту є:

1. ринкова трансформація управління залізничним транспортом;

2. створення організаційно-правових та економічних умов для розвитку конкуренції;

3. удосконалення фінансово-економічної системи та тарифної політики;

4. запровадження нових підходів у проведенні інвестиційної політики;

5. проведення ефективної соціальної політики тощо.

Серед основних завдань, які необхідно вирішити, можна виділити такі:

– реформування фінансово-економічної системи галузі;

– створення фінансово-економічної моделі, що забезпечить чіткий і прозорий розподіл фінансових потоків за видами діяльності, що в цілому сприятиме удосконаленню механізму управління галузевими фінансами.

Особливе місце при впровадженні реформ займає питання про встановлення в цій сфері ринкових відносин, і до теперішнього часу воно залишається предметом численних дискусій. Зокрема, нерідко домінує думка, що ринок не є самоціллю, а лише одним із засобів для досягнення інших, більш важливих, економічних цілей. На залізницях він розглядається, насамперед, як джерело інвестицій з боку приватного сектора. Проте насправді ринок – це спосіб подолати монополію, а з нею і низьку якість товарів (послуг) за високих витрат. Тим самим він є одночасно і метою, і засобом, а точніше – єдиним раціональним способом функціонування економіки. Тому адміністративна система держави повинна бути влаштована так, що вона визначає правила гри, а ринок розвивається і регулюється значною мірою за власними, тільки йому властивим об'єктивним законом.

Перед тим як починати реформи на залізницях, особливу увагу слід звернути на формування інституціонального середовища у відносинах власності, яке повинне забезпечувати: ефективно працюючу правову базу; високий рівень довіри у фінансовій сфері до фінансових інститутів; збалансованість інтересів окремих суб'єктів ринкових відносин; наявність бар'єрів для адміністративного чиновницького свавілля і корупції; фінансову прозорість економічних суб'єктів, що перешкоджає функціонуванню тіньових схем.

Враховуючи сучасні норми європейського законодавства, у процесі реформування залізничної галузі необхідно здійснити організаційну, технічну й технологічну модернізацію заліз-

ничного транспорту, поступову демонополізацію галузі та запровадити ефективні ринкові механізми її функціонування й розвитку з метою динамічного нарощування обсягів перевезень вантажів і пасажирів відповідно до потреб соціально-економічного розвитку країни [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень

Таким чином, основними перешкодами в розв'язанні проблем розвитку залізничної галузі є:

- скорочення амортизаційних відрахувань та неспроможність за їхній рахунок відновити основні засоби;

- недостатня інвестиційна привабливість галузі, яка обмежує можливість залучення інвестицій;

- відсутність адекватної системи бюджетування, яка б дозволила визначити реальну структуру витрат і доходів структурних підрозділів та окремих видів діяльності.

Суттєвою проблемою є те, що на сьогоднішній день відсутня єдина цілісна стратегія розвитку залізничного транспорту, яка визначила б основні цілі й механізми розвитку залізничного транспорту на перспективу. Реформування галузі необхідно проводити у поєднанні, координації та підпорядкованості цілям такої стратегії, маючи можливість своєчасно вносити корективи до Державної цільової програми реформування залізничного транспорту та корегувати цільову модель ринку, звіряючись з практичними результатами реформування.

Вкрай важливо в короткі терміни розробити оптимальну економічну модель функціонування української залізниці, яка дозволить винайти ефективну форму співпраці Укрзалізниці та приватного капіталу, держави, участі громад та забезпечить приплив інвестицій, оновлення основних фондів, перевезення пасажирів на збиткових маршрутах, у т.ч. в приміському сегменті перевезень, утримання вокзалів і станцій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010 – 2019 рр.: затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2009 р. № 1390 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України 26.10.2011 р. № 1106) [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 25.11.2016).
- Сукупний економічний потенціал корпорації: формування та розвиток : монографія / Л. С. Головка. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. – 340 с.
 - Особливості конкурентоспроможності залізничного транспорту [Електронний ресурс] / Я. М. Панчишин. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_EIS_N_2009/Economics/44027.doc.htm (дата звернення 25.11.2016).
 - Конкуренція та конкурентоспроможність на транспортному ринку: методологія аналізу [Електронний ресурс] / Є. М. Сич, О. В. Бойко, Ю. В. Бігун – Режим доступу: jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/download/2510/2500 (дата звернення 27.11.2016).
 - Розвиток залізничного транспорту України в умовах здійснення структурних реформ у галузі та забезпечення економічної безпеки держави [Електронний ресурс] / К. Михайличенко. – Режим доступу: <http://www.ekuzt.gov.ua/node/109> (дата звернення 27.11.2016).
 - Особливості формування економічної безпеки підприємства / І. Шевченко // Наука молода. – 2010. – № 10. – С.178–181.
 - Підсумки роботи транспорту України за 2014 рік (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя) [Електронний ресурс] // Експрес-випуск № 5/0/05.2вн-15, від 16.01.2015 р. Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 26.11.2016)
 - Удосконалення механізмів реформування та розвитку залізничного транспорту в контексті реалізації структурних реформ в галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1662/>(дата звернення 25.11.2016).– Назва з екрану.
 - Укрзалізниця. Інвесторська презентація: Фінансові результати та операційні результати 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uz.gov.ua/files/file/IR_Preso_2015-02-23.pdf(дата звернення 25.11.2016). – Назва з екрану.
 - Складено і розраховано за даними Держстату України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/tiz.htm (дата звернення 25.11.2016).
 - Біла книга ЄС – Транспорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.transportukraine.eu/sites/default/files/white_book_transport_2050_ukr_0.pdf (дата звернення 25.11.2016).

А. В. ОМЕЛЬЧАК

Каф. управління, адміністрування та туристичного бізнеса Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій, г. Запоріжжє, ул. Кияшко, 16б, 69041, тел. +38 (061) 239 90 04, ел. почта ganna_zp@ukr.net

РЕФОРМИРОВАНИЕ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ СТРУКТУРНЫХ РЕФОРМ В ОТРАСЛИ

Цель. Необходимость реформирования системы управления транспортным комплексом определена сложившейся экономической ситуацией в стране. На сегодня основным является реформирование железнодорожной отрасли, которое предусматривает решение таких чрезвычайно важных заданий, как обновление и техническое переоснащение, повышение эффективности использования имеющихся ресурсов, которое позволит улучшить финансово-экономическое состояние отрасли и повысить уровень ее конкурентоспособности на внутреннем и внешнем рынках. Железнодорожный транспорт имеет стратегическое значение в вопросах не только функционирования и развития транспортной системы, но и экономики страны в целом. Поэтому трансформационные процессы, которые происходят в железнодорожной отрасли, являются определяющими для достижения успеха во всех экономических реформах государства. Цель статьи – исследовать основные проблемы и достижения развития железнодорожной отрасли, в частности на пути реализации структурной реформы, доказать невозможность последующей отсрочки трансформации отрасли на рыночных принципах и предложить механизм ее последующего развития и реформирования. **Методика.** Структурная перестройка экономики Украины, ориентированная на использование интеллектуальных ресурсов и развитие высокотехнологических производств в противовес материалоемким и энергоемким производствам, допускает создание условий для непрерывного обновления технологий и продукции, роста образовательного уровня и усовершенствования управления путем инноваций, основанных на новейших научных знаниях.

Результаты. Обоснованная актуальность проблемы реформирования железнодорожного транспорта Украины. Проанализирована ситуация относительно реформирования железнодорожного транспорта Украины. Предложено направлениями реформирования железнодорожного транспорта. Предложенное исследование имеет системный подход к группированию, систематизации и анализу факторов реформирования железнодорожного транспорта. **Практическая значимость.** Предложен перечень мероприятий, которые помогут реформировать железнодорожный транспорт Украины в новых условиях функционирования и на ближайшую перспективу.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт; реформирование; структурные превращения; стратегия развития; транспортный сектор; железнодорожная отрасль.

H. OMELCHAK

Dep. of management and administration and tourist business, Zaporizhzhya institute of economy and information technologies, Zaporizhzhya, Kyuashko st.,16b, tel. +38 (061) 239 90 04, e-mail ganna zp@ukr.net

REFORMATION OF RAILWAY TRANSPORT IS IN CONTEXT OF REALIZATION OF STRUCTURAL REFORMS IN INDUSTRY

Aim. The necessity of reformation of control system by a transport complex was defined by an economic situation in a country that was folded. For today basic is reformation of railway industry, that envisages the decision of such extraordinarily important tasks, as updating and technical retooling, increase of efficiency of the use of present resources, that will allow to improve financially, - economic position of industry and to promote the level of her competitiveness on internal and external markets. A railway transport has a strategic value not only in the questions of functioning and development of a transport system but also in the questions of economy of country on the whole. Therefore transformation processes that take place in railway industry is qualificatory for the achievement of success with all economic reforms of the state. to investigate basic problems and achievements of development of railway industry, in particular on the way of realization of structural reform, to lead to impossibility subsequent the postponement of transformation of industry on market principles and to offer the mechanism of her subsequent development and reformation. **Methodology.** The structural alteration of economy of Ukraine, oriented to the use of intellectual resources and development of highly technological productions in a counterbalance to the материало- and power-hungry productions, assumes conditioning for the continuous updating of technologies and products, height of educational level and improvement of management, by the innovations based on the newest scientific knowledge. **Results.** Reasonable actuality of problem of reformation of railway transport of Ukraine. A situation is analysed in relation to reformation of railway transport of Ukraine. It is offered by directions of reformation of railway transport. Scientific novelty. The offered research has approach of the systems to grouping, systematization and analysis of factors of reformation of railway transport. **Practical meaningfulness.** The list of measures that will help to reform the залізничной transport of Ukraine in new operating conditions and on the nearest prospect is offered.

Keywords: railway transport, reformation, structural transformations, strategy of development, transport sector, railway industry.

Надійшла до редколегії 11.12.2016.

Стаття рекомендована до друку д-ром екон. наук, проф. Головковою Л. С. та д-ром наук держ. упр. Бражко О. В.